

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗИСНОЇ МОДЕЛІ ВЧИТЕЛЯ МАЛОКОМПЛЕКТНОЇ ПОЧАТКОВОЇ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні специфіки підготовки студентів до роботи в малокомплектній початковій сільській школі засобами спецкурсу, визначенні базисної моделі професіограми вчителя означеного типу шкіл та механізму її реалізації.

Реалізація Національної доктрини розвитку системи освіти України в ХХІ столітті, в основі якої – вироблення стратегії випереджувального інноваційного розвитку освітньої галузі, пов'язується з особистістю вчителя – визначального чинника модернізації, вдосконалення та впровадження нових освітніх технологій, за яких особистість школяра, його фізичний, психічний, соціальний та духовний розвиток перебувають у центрі навчально-виховного процесу.

Об'єктивна реальність сучасного села – сільські малокомплектні школи, роль яких значно зростає у формуванні громадян правової демократичної держави, в справі успішного вирішення соціального розвитку села, а отже, і соціально-економічного розвитку України в цілому. Соціальна орієнтованість сільської школи висуває принципово нові вимоги до вчителя, його професійної компетентності, рівня освіти та загальної культури, освоєння нових педагогічних технологій, здатності до творчої діяльності.

Актуальність проблеми зумовлюється суспільною потребою – провідною роллю особистості вчителя у збереженні, розбудові та оновленні малокомплектних сільських шкіл, його педагогічною технікою, умінням враховувати нові механізми господарювання на селі, виховувати справжніх господарів землі, морально і духовно зв'язаних із своєю малою батьківщиною, які відчуватимуть необхідність постійного самовдосконалення, безперервної самоосвіти, будуть готові розумом і серцем сприймати нові веління часу.

Учитель малокомплектної школи покликаний працювати над виявленням, створенням і забезпеченням умов щодо ефективного впровадження основних концептуальних ідей особистісно орієнтованої та комунікативно-діяльної освіти, реалізовувати нові педагогічні технології посередництвом альтернативних програм „Крок за кроком”, „Лицем до дитини”, „Орієнтир”, „Оздоровлення школярів” тощо, забезпечувати партнерську діяльність та співпрацю, діалог між учнями класу-комплекту і вчителем, створювати ситуацію вільного вибору, залучати учнів до аналізу своєї діяльності, стимулювання самооцінки, задовольняючи потребу кожної дитини через різні види діяльності.

Суперечність між соціально педагогічними запитами та особистісно-професійними якостями вчителя початкових класів малокомплектної школи і реальним станом, пов'язаним із спроможністю педагога вирішувати сучасні завдання, привели до потреби створити спецкурс „Актуальні проблеми

малокомплектної школи”, спроектувати та апробувати модель учителя з високою ерудицією, професіоналізмом, різноманітністю інтересів, здатністю до творчого пошуку, готового до педагогічної діяльності в умовах малокомплектної школи, реалізація якої сприятиме оволодінню майбутніми вчителями початкових класів новими технологіями та інструментарієм підготовки учнів малих сільських населених пунктів до повноцінного життя, соціалізації та адаптації їх у соціальному просторі.

Учитель є основною рушійною силою відродження та створення якісно нової системи освіти в Україні. Необхідно шукати шляхи і засоби активізації його діяльності, формування творчого ставлення до виконання професійних і громадських обов’язків, потреби самовдосконалення. Серед важливих внутрішніх чинників, які визначають ставлення вчителя до професійної діяльності, є відповідальність, почуття обов’язку. Становлення соціальної відповідальності майбутнього вчителя малокомплектної школи полягає у створенні ситуації реальної зацікавленості в процесі педагогічної праці та її результатах, тобто вимоги до вчителя та умови для реалізації цих вимог. До таких умов належать: внутрішня настроєність особистості на педагогічну діяльність (наявність не тільки інтересу, а й моральної потреби в здійсненні), усвідомленні значущості своєї праці; практична готовність до виконання пов’язаних із цією діяльністю обов’язків; культура організації педагогічної праці (надання можливості для ініціативи, самостійності, творчості, турботи про соціальну справедливість, наявності відносин взаємної відповідальності, об’єктивна оцінка досягнутих результатів) [2].

На часі проблема навчання і виховання майбутніх учителів для малокомплектної початкової сільської школи з високим рівнем професіоналізму, творчої активності, відповідального ставлення до результатів своєї діяльності. Готовність учителя до педагогічної діяльності в умовах малокомплектної школи посередництвом спецкурсу дасть можливість швидше адаптуватися до специфічних умов, визначити оптимальні засоби педагогічного впливу, забезпечить умінням аналізувати результати своєї праці, справлятися з психологічним, емоційним і фізичним навантаженням.

Дослідженню майбутніми вчителями початкових класів специфіки малокомплектної початкової сільської школи на теоретичному та емпіричному рівнях, а саме: прогнозування, проектування та побудови оптимальної моделі навчально-виховного процесу, планування, структурування навчальних програм для проведення різноманітних, різнопредметних, однотемних, однопредметних та інтегрованих уроків в умовах класів-комплектів, формування вмінь самостійної роботи і навичок самоконтролю, забезпечення психолого-педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в класах-комплектах з учнями шестирічного віку, знання особливостей функціонування навчально-виховних комплексів „школа-дитячий садок”, специфіки виховної, позакласної і методичної роботи, організації управління означеним типом шкіл сприяє систематизований спецкурс „Актуальні проблеми малокомплектної сільської

школи”, який читається для студентів IV курсу педагогічного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки.

До основних тем курсу включені ті, які мають актуальне значення для майбутніх учителів початкових класів. Розкривається соціально-педагогічна сутність функціонування малокомплектних початкових сільських шкіл, їх генезис та роль у соціальній інфраструктурі села. Звертається увага на специфіку уроків у класах-комплектах, їх структуру, доцільність однотемних і однопредметних занять. Висвітлюються особливості виховного процесу, створення різновікового колективу, педагогічно доцільна взаємодія школи, родини і соціального довкілля (сільської громади) при координуючій ролі вчителя в інтеграції виховних впливів.

На вивчення курсу відводиться – 108 годин. З них 40 аудиторних (24 – лекційних, 16 – практичних), 68 – на самостійну роботу студентів.

Під час практичних занять, тренінгів, проведення уроків і позакласної роботи в малокомплектній початковій сільській школі, яка є експериментальним майданчиком кафедри теорії та методики початкового навчання ВДУ, студенти оволодівають педагогічними знаннями, вміннями та навичками, самостійністю у розв’язанні професійних завдань, моральними рисами, розвивають педагогічні здібності, реалізуючи на практиці професійно-педагогічну спрямованість та готовність до педагогічної праці.

Професійно орієнтований характер спецкурсу сприятиме забезпеченню компонентів готовності і конкретизується такими ознаками: емоційно-заінтересованим позитивним ставленням до процесу педагогічної діяльності в умовах малокомплектної школи, знанням вікових та психологічних особливостей учнів 6-10 років, прагненням налагодити педагогічно доцільне спілкування з ними, умінням передавати свій досвід і знання. Важливим компонентом педагогічної готовності є достатній рівень сформованості педагогічних здібностей, що є основою педагогічної майстерності (педагогічна техніка, комунікативні вміння та культура спілкування, професійна етика, емоційна стабільність, високий самоконтроль поведінки, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність та організованість). Тому підготовка вчителя до роботи в умовах малокомплектної школи, на нашу думку, повинна складатися з таких етапів: а) профорієнтація і профдобір (школа); б) усвідомленість майбутнім учителем початкових класів соціально-педагогічної значущості діяльності в умовах малого села; в) теоретико-практична підготовка (навчальні дисципліни, педпрактика, написання курсових, конкурсних, дипломних (магістерських) робіт, упровадження спецкурсів); г) самоосвіта.

Образ сучасного професіонала-педагога для сільської малокомплектної школи створюється інтеграцією досліджень багатьох наук: педагогіки, психології, історії, професіографії, методик окремих дисциплін, педагогічного менеджменту, соціології тощо. Відповідно є потреба в створенні базисної (такої, що найкращим чином відповідає можливостям даної стадії суспільного розвитку,) моделі сільського вчителя початкової школи, яка відображає суттєві характеристики вчителя як людини,

індивідуальності, суб'єкта педагогічної діяльності, будується у відповідності до ідеї всебічного розвитку особистості та опирається на системний аналіз структури і змісту педагогічної діяльності вчителя початкової школи [1].

Програмою спецкурсу передбачено академічні заняття (лекції, практичні, самостійну роботу, наукові повідомлення, реферати, навчально-виховну діяльність у базовій малокомплектній школі). Це обґрунтовано орієнтацією навчальної програми спецкурсу як на інтелектуальний розвиток учителів початкової школи, так і на формування специфічних професійних навичок, розширення загальної ерудиції, готовності до динамічних змін у світі обраної професії, входження в активне суспільне життя, адаптацію до соціального довкілля.

Система освіти в сільській місцевості залежить від аграрного сектора, культурного рівня регіону, демографічної ситуації. Розвиток освіти підпорядковується законам соціального розвитку. Організаційно-педагогічною умовою функціонування малокомплектної сільської початкової школи є розробка і безумовне виконання Статуту школи, який є організаційно-правовим документом і регламентує її діяльність. Успіх діяльності досліджуваного типу школи зумовлюється стилем роботи вчителя, його компетентністю, вмінням соціально-педагогічною діяльністю, залученням сільської громади до педагогічної взаємодії. Це може забезпечити вчитель, який має не лише глибокі знання, педагогічні вміння і навички, а й педагогічно доцільну емоційно-вольову сферу і поведінку. У формуванні такого вчителя взаємодіють діяльнісний і особистісно-творчий підходи, гуманна спрямованість і освітній потенціал.

Знання, вміння і навички, які формуються в процесі вивчення цього спецкурсу, стають основою для вчительської діяльності в умовах малокомплектної сільської початкової школи. При розробці спецкурсу враховувався не лише зміст занять, а й методи, адекватні його засвоєнню: завдання, винесені на самостійне опрацювання, спрямовані забезпечувати обґрунтований і осмислений підхід до розв'язання методичних питань; введення елементів гнучких технологій активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів; технологія педагогічного процесу модернізується, надається індивідуальна методична допомога студентам у їх самовдосконаленні, самоосвіті; реалізується підготовка студентів до управлінської діяльності, яка передбачає впровадження та апробації нових освітніх технологій (в її основі – постановка мети і завдань, планування, організація освітнього процесу в малокомплектній школі, аналіз результатів, регулювання, контроль, коригування та стимулювання пізнавальної діяльності учнів класу-комплекту); використання системи пізнавальних завдань професійної спрямованості, моделювання педагогічних ситуацій; орієнтування майбутніх педагогів на діалогічну взаємодію з учнями класу-комплекту, переростання педагогіки вимог до педагогіки стосунків особистостей як рівноправних суб'єктів із урахуванням самоцінності кожного учня.

Таким чином, аналізований спецкурс спрямований на підвищення науково-теоретичних, методичних знань майбутніх учителів, їх психолого-педагогічну та соціально-педагогічну підготовки, набуття професійної майстерності, оволодіння педагогічною технікою, що значно скоротить період їх адаптації в сільській малокомплектній початковій школі, оптимально допоможе реалізувати навчально-виховні, суспільно-педагогічні, культурно-просвітницькі функції, усвідомлення особливої місії вчителя в сільському соціумі.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок про те, що механізм реалізації базисної моделі майбутнього вчителя початкових класів до освітньої діяльності в малокомплектній початковій сільській школі активізується за умови комплексного концептуального підходу, який вбирає в себе принципи інтеграції навчальних дисциплін вузівської програми та пріоритетності спеціальної підготовки до навчально-виховного процесу в означеному типі шкіл посередництвом спецкурсу.

Список використаних джерел

1. Побірченко О.А. Модель особистості вчителя початкової школи / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К.: Наук.світ, 2002. – Випуск 3. – С.38-41.

2. Сметанський М.І. Формування соціальної відповідальності вчителя // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С.171-178.